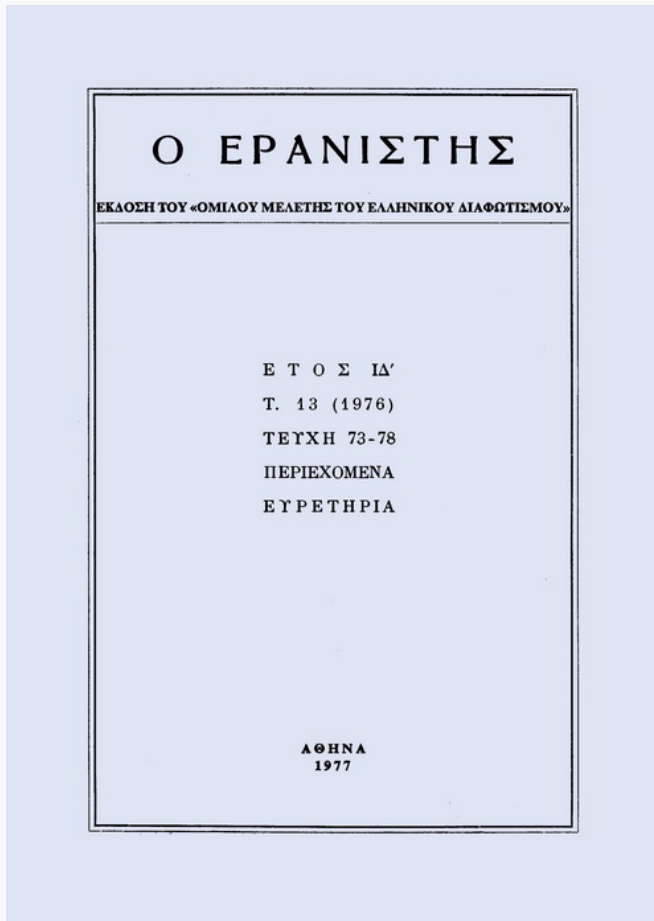

The Gleaner

Vol 13 (1976)

Η Δημοτική στην «Ιόνιο Ακαδημία». Τα μαθήματα Φυσικής του Σταματέλου Πυλαρινού, 1827

Σπύρος Ι. Ασδραχάς

doi: [10.12681/er.9342](https://doi.org/10.12681/er.9342)

Copyright © 2016, Σπύρος Ι Ασδραχάς

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Ασδραχάς Σ. Ι. (2016). Η Δημοτική στην «Ιόνιο Ακαδημία». Τα μαθήματα Φυσικής του Σταματέλου Πυλαρινού, 1827. *The Gleaner*, 13, 113–129. <https://doi.org/10.12681/er.9342>

Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΣΤΗΝ «ΙΟΝΙΟ ΑΚΑΔΗΜΙΑ»

Τὰ μαθήματα Φυσικῆς τοῦ Σταματέλου Πυλαρινοῦ, 1827

I

Ἀνάμεσα στίς προσθήκες στή βιβλιογραφία τῶν Γκίνη καὶ Μέξα πού ἔχουν καταχωριστεῖ στὸν Ἑραριστή, συγκαταλέγεται καὶ ἓνα ἀνώ-
νυμο, ἀχρονολόγητο καὶ χωρὶς τόπο ἐκδοσης φυλλάδιο, τμῆμα ἐνὸς
ἀθησαύριστου καὶ ἀσυμπλήρωτου ἴσως ἐγχειριδίου Φυσικῆς¹. Τὸ ἔντυπο
αὐτὸ ἀνήκει στή βιβλιοθήκη τοῦ Κ. Θ. Δημαρᾶ, ὁ ὁποῖος μοῦ ἐμπι-
στεύεται τὴν παρουσίαση πού ἐπιχειρῶ στίς γραμμὲς αὐτές. Ξαναδίνω
τὰ ἀπαραίτητα βιβλιογραφικὰ στοιχεῖα:

Μάθημα 5.ο καὶ 5.ο

ΑΔΙΑΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΒΑΡΥΤΗΤΑ ΤΩΝ ΣΩΜΑΤΩΜ.

8^ο, σ. 8 (14-21). Ἀμέσως μετὰ τὸν τίτλο ἀκολουθεῖ τὸ κείμενο. Στὴ σ. 20:
Προσθήκη εἰς τὸ 3.ο καὶ 4.ο Μάθημα. Μετὰ τὴν ἐπιγραφή αὐτὴ ἀκολουθεῖ τὸ κεί-
μενο πὸν τελειώνει στὴ σ. 21. Ἐνδέχεται νὰ προηγήθηκε ἓνα μόνο ἢ καὶ δυὸ φυλ-
λάδια μὲ σελιδαρίθμηση πὸν δὲ λογαριάζει τίς λευκὲς σελίδες, γι' αὐτὸ καὶ τὸ φυλ-
λάδιο μὲ τὸ 5ο καὶ 6ο μάθημα ἀρχίζει μὲ ζυγὸ ἀριθμὸ.

Καθὼς παρατηρεῖ ὁ Ἑμμ. I. Μοσχονάς, πὸν βιβλιογράφησε τὸ
ἔντυπο, τυπώθηκε στὴν Κέρκυρα στὸ τυπογραφεῖο τῆς κυβέρνησης·
ἀπομένει νὰ δείξουμε τὸ συγγραφέα, τὸ κλίμα ὅπου ἀνήκει τὸ κείμενο
αὐτὸ καὶ νὰ ἀνατυπώσουμε τὸ περιεχόμενο τοῦ τελευταίου (Παράρτημα,
Α'), μιά καὶ παρουσιάζει ἰδιαίτερη σημασία ὡς πρῶμο δεῖγμα χρησι-
μοποίησης τῆς δημοτικῆς στίς θετικὲς ἐπιστῆμες.

II

ἌΟ Ἡλίας Τσιτσέλης βιογραφώντας τὸ Σταματέλο Πυλαρινὸ ἢ,
ἄλλοιῶς, Στάμο Πλαρνὸ (1796-1875), Ληξουριώτη λόγιο σπουδαγμέ-

1. Ἑμμ. Μοσχονάς, *Ἑλληνικὴ Βι-
βλιογραφία 1800-1863*, α'Ο Ἑραρι-

στής», 6 (1968), σ. 97 (Α 861).

νο στην Πάδοβα και στο Παρίσι, καθηγητὴ τῆς φυσικῆς πειραματικῆς στην Ἴονια Ἀκαδημία στὰ 1827 καὶ πρωταγωνιστὴ ὑστερότερα στὸ ριζοσπαστικὸ κίνημα, παραδίνει τὰ ἀκόλουθα²: «...ἐκ τῶν τροφίμων τοῦ Γουίλφρντ, διωρίσθη εἶτα καθηγητῆς τῆς φυσικῆς πειραματικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Κερκύρας τὸν μᾶιον τοῦ 1827, ἀλλὰ τὸ ἐπίδον ἔτος ἀπελύθη ὑπὸ τοῦ Adam καταργήσαντος λόγῳ οἰκονομίας ἔδρας τινάς. Ἡ διδασκαλία οὐχ ἤττον τοῦ ἀνδρός, ὑπῆρξε εὐμέθοδος, ἐπηνέθη δὲ καὶ ὑπῆρξε σκόπιμος ἢ χρῆσις τῆς δημόδους ἧς ἐποίητο χρῆσιν κατὰ τὰς παραδόσεις αὐτοῦ. Ὁ Τερτσέτης γνωστὸς τῆς καθωμιλουμένης ὑπέρμαχος, ἀναγνούς τινάς τῶν παραδόσεων τοῦ Πυλαρινοῦ δημοσιευθείσας ἐν Κερκύρα, ἀπεφάνθη ὅτι ἡ καθωμιλημένη καὶ εἰς ἐπιστημονικὰς παραδόσεις καὶ συγγράμματα δύναται νὰ χρησιμεύσῃ». Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὸν Τσιτσέλη τυπώθηκαν στὴν Κέρκυρα ὀρισμένες παραδόσεις πειραματικῆς φυσικῆς τοῦ Πυλαρινοῦ διατυπωμένες στὴ δημοτικῆ, γιὰ τὶς ὁποῖες ὑπάρχει καὶ ἡ εὐφημη μνεία τοῦ Τερτσέτη. Προσωπικὰ δὲν ἔχω ἐπισημάνει τὴν ἀναφορὰ αὐτὴ τοῦ Τερτσέτη στὸν Πυλαρινό· θὰ τὴν περιμένω ἴσως κανεὶς, ἀν πρόκειται γιὰ γραπτὴ ἀναφορὰ, ἀνάμεσα στὰ παραδείγματα ποὺ καταχωρίζει στὸ κείμενο ποὺ ἔστειλε στὰ 1874 στὸ διαγωνισμὸ τοῦ Συλλόγου τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, ἀλλὰ τὰ παραδείγματα αὐτὰ δὲν ἔχουν σωθεῖ³. Ἡ μαρτυρία τοῦ Τσιτσέλη, παρὰ τὴν ἔλλειψη σχολαστικῆς ἀκρίβειας σχετικὰ μὲ τὶς τυπωμένες παραδόσεις τοῦ Πυλαρινοῦ, θὰ ἀρκοῦσε γιὰ νὰ προσγραφεῖ τὸ φυλλάδιο σ' αὐτὸν τὸν τελευταῖο· ὑπάρχει, ὡστόσο, μιὰ ἀμεσότερη μαρτυρία ποὺ παρουσιάζουμε ἐδῶ (Παράρτημα, Β'), ἓνα γράμμα τοῦ Gaetano Grassetti, δημοσιευμένο στὴ Gazzetta degli Stati Uniti delle Isole Jonie (Gazzetta Straordinaria, ἀρ. 516, 5/17.XI.1827, 5), ἀκριβῶς γιὰ νὰ ἐξάρει τὴ χρῆση τῆς δημοτικῆς στὶς ἐπιστῆμες.

Πρὶν προχωρήσουμε στὴν παρουσίαση τοῦ κειμένου τοῦ Grassetti, μεταφέρουμε μιὰ σύγχρονη μαρτυρία γιὰ τὸ πρόσωπο καὶ τὴ διδασκαλία τοῦ Σταμάτη Πυλαρινοῦ, ὀφειλόμενη στὸ συμπατριώτη του Γεώργιο Τυπάλδο Ἰακωβάτο (1814-1882), ὁ ὁποῖος μᾶς ἔχει ἀφήσει μιὰ Ἱστορία τῆς Ἴονιας Ἀκαδημίας⁴ γραμμὴν στὰ 1837: «Ὡσὰν ποὺ δὲν ἔφθασ' ὁ Πλαρὸς νὰ διορισθεῖ δάσκαλος, ἐπαράδινε μάθημα χάρισμα, ἐλπί-

2. Ἡλ. Τσιτσέλης, *Κεφαλληνικὰ Σύμμικτα*, I, Ἀθήνα 1904, σ. 562.

3. Γεωργίου Τερτσέτη "Απαντα." *Ἐκδοση τρίτη συμπληρωμένη*. Ἀναστύλωσε Γ. Βαλέτας. *Τόμος πρῶτος*. Τὰ

Λογοτεχνικὰ Ἔργα, Ἀθήνα 1966, σ. 307-11.

4. Τὸ ἀνέκδοτο αὐτὸ κείμενο τοῦ Τυπάλδου ἐτοιμάζεται νὰ κυκλοφορήσῃ μὲ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ ὑποφαινόμε-

ζοντας νὰ τὸν πάρ' ἡ κυβέρνησις. Ἀλλὰ σὰν αὐτόνε δὲν ἐματαστάθηκε ἄλλος δάσκαλος ἀνεπιτήδειος ἀφοῦ ὑπῆρξε φυσικῆ μαθηματικὰ δὲν ἐγνώριζε· πειράματα δὲν ἐκατακράτιε νὰ κάμει, ἐπειδὴ ἐτζάκιν' ὅ,τι ἐργαλεῖο ἔπιανε καὶ τὴν ὥρα τοῦ μαθημάτου, ποῦ ἔπρεπε νὰ κάμει

νου στὴ «Νέα Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη» (ἀρ. 37) τῶν ἐκδόσεων Ἑρμῆς· παραπέμπω στὶς σελίδες τοῦ ἐντύπου: Γεώργιος Τυπάλδος - Ἰακωβάτος, *Ἱστορία τῆς Ἰονίας Ἀκαδημίας*, σ. 65. Γιὰ τὰ δυὸ πρόσωπα αὐτά, ἀξίζει νὰ θυμίσαι κανεὶς δυὸ ἐπιγραμματικούς χαρακτηρισμούς τοῦ Ἡλία Ζερβοῦ - Ἰακωβάτου: γιὰ τὸν Τυπάλδο, «πέλεικος ἀμφίστομος καὶ βαρύς» γιὰ τὸ Σταμάτη Πυλαρινό, «εἰρωνία σαρκαστική» (Ντίνος Κονόμος, *Ὁ Ἡλίας Ζερβὸς Ἰακωβάτος καὶ ἡ ἐνωσις τῆς Ἐπιανήσου*, Ἀθήνα, ΣΩΒ, 1966, σ. 73). Τὰ βιογραφικὰ τοῦ Φραγκίσκου Πυλαρινοῦ, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου περᾶ στὸ καταχωριζόμενο ἐδῶ παρὰ-θεμα ἀπὸ τὴν Ἱστορία τῆς Ἰονίας Ἀκαδημίας, μπορεῖ νὰ τὰ παρακολουθήσει κανεὶς στὸν Τσιτσέλη, ὅ. π., I, σ. 564-6. Ὁ Φραγκίσκος Πυλαρινός, νεκρολογώντας στὰ 1833 τὸν Κοραῖ [π. «Le Polyglotte», τεῦχος 2 (Paris), 1833], σ. 4-8· βλ. σχετικὰ ὅσα γράφει ὁ Φίλιππος Ἡλιού (ἐπιμέλεια), Σταμάτης Πέτρου, *Γράμματα ἀπὸ τὸ Ἀμστερνταμ*, Ἑρμῆς, «Νέα Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη», ἀρ. 32, Ἀθήνα 1976, σ. οα'-οβ'] ἐνσωματώνει τὸ ἔργο τοῦ τελευταίου στὶς πρόδρομες μορφές μιᾶς σοσιαλιστικῆς ὀπτικῆς: «Σὺ Κριτικὸς βαθὺς καὶ φιλόλογος πολυμαθής, ἐπροσπάθησες μὲ ὅλα τὰ δυνατὰ φιλολογικὰ μέσα νὰ διασπείρεις εἰς τοὺς κόλπους τῆς πατρίδος σου τὴν φιλοσοφικὴν ἀποστολὴν τοῦ ἰθ' αἰῶνος, τὴν ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ λέγω ἸΣΟΤΗΤΑ καὶ ΚΟΙΝΩΝΙΣΜΟΝ (...) Ἐγὼ ἤξεύρω ὅτι ὡς πρὸς τὴν ἐπανά-

στασι καὶ ἀναμόρφωσι τῆς θρησκείας δὲν ἐστάθης ἕνας Λουτέρος ἢ Καλβίνος, ὡς πρὸς τὴν φιλοσοφίαν ἕνας Βάκων ἢ ἕνας Καρτέσιος, ὡς πρὸς τὴν πολιτικὴν ἕνας Μοντεσκῶς ἢ ἕνας Ρουσσῶς· ἄλλοι καιροὶ καὶ ἄλλες περιστάσεις καὶ ἐπομένως ἄλλοι ἄνθρωποι». Γιὰ τὴ γλωσσικὴ θεωρία καὶ πρακτικὴ τοῦ Κοραῖ σημειῶνε τὰ ἐξῆς, ποῦ τὰ πάρισά τους συναντοῦμε στὴν κριτικὴ τοῦ Grassetti: «Ἀπέδειξες λοιπὸν διὰ τῆς θεωρίας τὸ ἄτοπον καὶ ἀκοινώνητον νὰ ἐκφράζει τις τὲς ἰδέες του εἰς γλώσσαν ἀσυνήθιστην καὶ πεθαρμένην. Καὶ ἂν κατὰ τὴν πρᾶξιν δὲν εἴσαι πάντοτε σύμφωνος μὲ τὴν θεωρίαν, τέλος πάντων πρῶτος φιλοσοφικῶς ἀπέδειξες τὴν χρείαν μιᾶς κοινῆς ἐθνικῆς γλώσσης καὶ οὕτως ἐσύστησες τὸ δραστήριον μέσον τῆς ἐνώσεως τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' ἐὰν ἐστάθης εἰς ὅλα ἀπλοῦς, ὡς πρὸς τὴν ἐκφρασίαν τῶν ἰδεῶν σου εἶσαι ἀπλοῦστατος· αὐτὲς τὲς ὑψηλότερες ἰδέες τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς βιοτικῆς τέχνης τὲς κατέστησες εὐκολονόητες εἰς τοὺς ἀμαθεῖς καὶ κατὰ τοῦτο ἐμμήθης τὸν Σωκράτην καὶ Φραγκλίνον» (τὰ δυὸ παραθέματα ἀντίστοιχα στὶς σ. 5 καὶ 6, 7 καὶ 8). Ὅσο γιὰ τὸ ἄλλο πρόσωπο ποῦ μνημονεύει ὁ Τυπάλδος, τὸ Γ. Χρυσοβέργη, τὸν ξαναβρίσκουμε ἀργότερα νὰ ὑπηρετεῖ μὲ τὴν ἴδια ὀξύτητα τις ἰδέες ποῦ ὑποστήριξε στὴν Ἰονία Ἀκαδημία μὲ τὸν τρόπο ποῦ μᾶς μαρτυρεῖ ὁ Τυπάλδος· τὴ φορὰ ὥστόσο αὐτῆ ὁ στόχος δὲ θὰ εἶναι οἱ ὁπαδοὶ τῆς καθαρῆς δημοτικῆς ἀλλὰ ὁ Ἀσώπιος, ἡ κοραϊκὴ δηλαδὴ σχολὴ μὲ τὴν ἐπτα-

γνωστές εκείνες τές ώραϊες αλήθειες, έκαθότουν νά καχομελετάει τόν Κούμα και τούς άλλους λογιότατους δια πώς νά μη μεταχειρισθούνε τή ρωμαϊκή γλώσσα καθώς αυτός. 'Ολίγα μαθήματα πού έδωσε, τά έκαμε και τά έτύπωσε στο ρωμαϊκό κ' έπειδή σαν άπανοβαλμένος από έναν άνιψιό του Φραγκίσκο, μάνα τής κακοήθειας, δέν έκράτιε τή γλώσσα του νά μη μιλεϊ έναντίον τών λογιότατων, έσηκώθηκ' ένας μαθητής Χρυσοβέργης, γνωρισμένος αυθάδης, και τόν έποδοπάτησε παρηρησία σ' όλους. 'Εξεδάκρυσ' ό μικρόμυαλος δάσκαλος και δέν έπέρασε πολύς καιρός πού, βαρεμένος άπ' αυτά κι από τόν πόλεμο πού τοϋ έκανε κουφά-κουφά ό φθόνος Πολίτη, έμίσεψε. Χώρις προπαρασκευαστή, χώρις έξοδα, χώρις κάρβουνα δια ένα πείραμα και χώρις ικανότητα, και πολύ εκείνο πού έκαμε. Μισέοντας έτούτος, έπῆρε τήν αναπνοή τ' ό Πολίτης από τό βάρος πού τοϋ έβαλ' ή φυσική άπάνου στο στήθι, έπειδ' ήταν ή φύση τ' αυτού τοϋ ανθρώπου νά μη δείχνει αυτός και νά μη θέλει νά διδάσκειτ' άλλη έπιστήμη. Τότες έχάρηκε, όταν έμεινε μόνον τό μάθημά του στο χάος τοϋ χαλασμοϋ τής 'Ακαδημίας' τότες αισθάνθηκε τοϋ Σατανά τή χαρά στην άβυσσο τ' άδη». Αυτά γίνονται στο σχολικό χρόνο 1827-8, μοναδικό χρόνο τής διδασκαλίας τοϋ Πυλαρινού στην 'Ακαδημία.

'Η μαρτυρία τοϋ Τυπάλδου μεταφέρει προσωπικές έντυπώσεις: όσα γράφει στην 'Ιστορία του για τά χρόνια 1827-1837 τά έχει ζήσει ό ίδιος. Δέ σχολιάζουμε έδω τόν τόνο αυτής τής μαρτυρίας, ή όξύτητα τής όποιας δέν άφορα μόνο τά πρόσωπα πού μνημονεύονται στο παρά-θεμα: εκείνο πού χρειάζεται νά έπισημάσουμε είναι ή σύγκρουση τών δυό γλωσσικών γραμμών στην 'Ακαδημία, τής κοραϊκής και τής δημο-τικής πού επικαλείται τό Χριστόπουλο, τόν Ψαλίδα τό Βηλαρά και, κορυφαίο, τό Σολωμό. Οί λογιότατοι τοϋ Τυπάλδου είναι άκριβώς οί έκφραστές τής κοραϊκής γραμμής στην 'Ακαδημία, τούς όποιους δέν κατακρίνει άποκλειστικά στο γλωσσικό έπίπεδο, αλλά και τούς κατα-λογίζει άνεπάρκεις στη νοηματική και αισθητική πρόσβαση στα άρχαϊα

νησιακή της κατάφαση, όπως έκφρά-ζεται στα Σούτσια. Βλ. σχετικά Διο-νύσιος Θερεϊανός, *Φιλολογικά ύπο-τυπώσεις*, Τεργέστη 1885, σ. 117 κέ. Ν. Α. Βέης, 'Ο Ph. Dormer Stanhop, λόρδος τοϋ Chesterfield κι ό 'Ασώ-πιος κι ό Ζακωθρός Γ. Βεντότης, «'Αγγλοελληνική 'Επιθεώρηση», 3

(1947-8), σ. 83, σημ. 1. Αικατερίνη Κουμαριανού, *Συμπλήρωμα στη βιο-γραφία τοϋ Κ. 'Ασώπιου*, «'Ελληνικά», 16 (1959), σ. 175 και τελευταία, Π. Μουλλάς, 'Η διαμάχη Π. Σούτσου - Κ. 'Ασώπιου (1853) και ή ιστορική συγκυρία, «'Ο 'Ερανιστής», 'Αφιέρω-μα Κ. Θ. Δημαρά, 11 (1974), 137-50.

κείμενα, δηλαδή στην ἴδια τὴν προϋπόθεση τῆς παιδείας τους· τὸ ἐπίκεντρο, ὡστόσο, τῆς κριτικῆς του βρίσκεται ἀλλοῦ: οἱ λογιότατοι, δηλαδή στὴν οὐσία οἱ συνεχιστὲς τοῦ Διαφωτισμοῦ μὲ τὴν προσκόλλησή τους στὴν ἀρχαιότητα μηδενίζουν τὰ ἀνοίγματα πρὸς τὶς ἐπιπτώσεις ποὺ ἔχουν ἀντίκρουσμα στὶς πραγματικὲς ἀνάγκες τοῦ τόπου καί, συμπληρωματικά, ἐξουδετερώνουν τὴ δυναμικὴ τῆς ἐθνικῆς ἐπανάστασης. «Ὁ λογιότατος γεννιέται Ρωμαῖος κ' ἐκεῖνος, στρεβλώνοντας τὸ εἶδος τῆς σπουδῆς του, κατανταίνει Ἑλληνας. Ἀλησμονάει πλέον τὸ γένος του, τὴν πατρίδα του, τ' ὄνομά του· ἀλησμονάει ὅτι ὅπου πατεῖ Τοῦρκος εἶναι Ρωμιόσῦνη καὶ θεωρεῖ τὴν ἐπαρχία τῆς Ἑλλάδας σὰν τὴ μοναχὴ καὶ καθαυτὸ πατρίδα του. Οἱ λογιότατοι τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς Πόλης, τῆς Σμύρνης καὶ τοῦ Βουκερεστιοῦ γυρίζουνε μὲ τὸ πρόσωπο κατὰ τὴν Ἀθήνα, σὰν οἱ μουσουλμάνοι κατὰ τὴ Μέκκα καὶ προσκυνοῦνε μεγαλειότητα ποὺ δὲν ὑπῆρξε. Μὲ ιδέες καὶ μὲ αἰσθήματα ποὺ τὸ γένος τους δὲν γνωρίζει, ἀλαλάζαν οἱ λογιότατοι ὅταν ἐλευθερώθηκε τὸ μικρὸ μέρος τῆς Ρωμιόσῦνης, ἡ Ἑλλάδα, σὰ νὰ ἐξεγνοιάσανε πλέον ἀπὸ τὲς μεγαλύτερες ἔγνοιες»⁵. Αὐτὴ ἡ ἱρρεντετιστικὴ ἰδεολογία ἐδράζεται στὴν ἔννοια τοῦ «γένους», δηλαδή τῆς νεοελληνικῆς ἐθνότητος ποὺ διαμορφώνεται στὰ χρόνια τῆς δουλείας ὡς νέα ἱστορικὴ κατηγορία μὲ συστατικὰ στοιχεῖα τὴν κοινὴ γλῶσσα καὶ θρησκεία, τὰ κοινὰ ἦθη, ποὺ συνιστοῦν ἑνωτικὸ καὶ συγχρόνως διακριτικὸ γνώρισμα, τὴ «φυσικὴ προνόηση καὶ ἐπιθυμία τῆς ἐλευθέρωσης». Τὸ τρίσημο σχῆμα τῆς ἱστορικῆς συνέχειας λειτουργεῖ κ' ἐδῶ καὶ ἐπισημαίνονται οἱ ἐπιβιώσεις τῆς ἀρχαιότητος καὶ τοῦ Βυζαντίου στὴ συλλογικὴ μνήμη, ὡστόσο εἶναι ἔντονη ἡ αἴσθησις τῆς τομῆς μέσα σ' αὐτὸ τὸ γενικὸ σχῆμα, ἡ συνείδησις τῆς αὐτοδυναμίας τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ, τῆς «Ρωμιόσῦνης», ὅπως καταλήγει νὰ ὀνοματίζει τὸ νέο ἑλληνισμὸ ὁ Τυπάλδος στὸ κείμενό του. Ἡ ἀποκλειστικὴ ἀναφορὰ στὴν κλασσικὴ ἀρχαιότητα δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα τοῦ «γένους» (ἀνέο ἔθνος πλέον ἐξοπλωμένο ἀπὸ τὸ παλαιό, τὸ ὁποῖο ὑπάρχοντας μὲ τὸ νοῦ ἐπολέμασε μὲ κάθε μέσο νὰ ὑπάρξει καὶ μὲ τὴν ἀλήθεια), καθὼς ἐπίσης οἱ ἀρχαῖες καὶ βυζαντινὲς ἐπιβιώσεις, τὶς ὁποῖες νομίζει ὅτι βλέπει στὴ συλλογικὴ μνήμη, δὲν ἀρκοῦν γιὰ νὰ ἐξηγήσουν τὴν ἐθνικὴ συνείδησις τῆς «Ρωμιόσῦνης»: τὴν ἴδια τὴ «φιλελευθερία» τὸ νεοελληνικὸ ἔθνος δὲν τὴ «γνωρίζει ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας τοὺς πατέρες του, οἱ ὁποῖοι μᾶς ἀφῆκανε τ' ὄνομά τους καὶ τὴ φήμη τους στὰ παραμῦθια μας, ἢ ἀπὸ τοὺς

5. Γ. Τυπάλδος - Ἰακωβάτος, Ἱστορία... , σ. 17.

βυζαντινούς αυτοκράτορες, πού μᾶς ἀφήκανε τὴ μεγαλειότητά τους στὰ συναξάρια μας, ἀγκαλιὰ καὶ μὲ περισσότερη ὠφέλεια. Ἀπ' αὐτές τις περιστάσεις ἐγεννήθηκ' ἓνα αἶσθημα νέο, χωρίς παράδειγμα προ-τῆτερά του· ὥστε ὅποιος δὲν καταλαβαίνει τὴν ἰδέα τοῦ λόγου 'τὸ γένος' πρέπει νὰ μὴν εἶναι Ρωμαῖος»⁶. Αὐτά, ἐδῶ, γιὰ τὴν ἰδεολογία τοῦ Τυπάλδου.

Ἄς ξανάρθουμε στὸν Grasseti. «Διάβασα — γράφει στὸ γράμμα του πρὸς τὸν Πυλαρινὸ — τὸ πρῶτο τεῦχος τῆς Σύνοψής σου τῶν μαθημάτων Φυσικῆς καὶ μοῦ ἤρθε στὴν ψυχὴ τόση εὐχαρίστηση πού δὲ μπορῶ νὰ σοῦ τὴν πῶ». Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὴ φράση αὐτή, τὸ πρῶτο τεῦχος τῶν παραδόσεων τοῦ Πυλαρινοῦ εἶχε κιόλας κυκλοφορήσει στὶς 17 Νοεμβρίου 1827· τὰ μαθήματα ἄρχιζαν τὴν πρώτη τοῦ μήνα αὐτοῦ καὶ ὁ Πυλαρινὸς δίδασκε, σύμφωνα μὲ τὸ πρόγραμμα τοῦ 1827, στὸ τρίτο ἔτος τοῦ πρώτου κύκλου τῆς Ἀκαδημίας κάθε μέρα⁷. Προκύπτει ἔτσι ὅτι ἡ ἔκδοση τῶν φυλλαδίων ἦταν ταχύρρυθμη καὶ ὅτι ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὁποῖο γίνεται λόγος ἐδῶ μπορεῖ νὰ χρονολογηθεῖ στὸ Νοέμβρη ἢ στὸ Δεκέμβρη τοῦ 1827.

Οἰκεῖος τοῦ Σολωμοῦ, στοῦ ὁποίου τις «μεσιτεῖες» στὸν Guilford⁸ χρωστοῦσε τὴν ἔδρα του στὴν Ἴονια Ἀκαδημία, ὁ Grasseti

6. Γ. Τυπάλδος - Ἰακωβάτος, *Ἱστορία...*, σ. 3-4.

7. *Stato Jonio. Eforo dell' Università Dottor Giovanni Carandino, Notifica... Corfù li 29 Ottobre S.N. 1827*. Ἀντίτυπο τοῦ προγράμματος σώζεται στὴ Βιβλιοθήκη τῶν Ἰακωβάτων στὸ Ληξούρι τῆς Κεφαλονιάς.

8. Γιὰ τίς συστάσεις πού ἔκαμε ὁ Σολωμὸς στὸν Guilford γιὰ τὴν πρόσληψη τοῦ Grasseti στὸ ἰονικὸ πανεπιστήμιο βλ. Πάνος Καραγιώργος, *Ἐξι ἄγνωστα γράμματα τοῦ Σολωμοῦ πρὸς τὸν Λόρδο Γκίλφορντ*, «Ἑλληνικά», 29 (1976), σ. 117-31 (ἰδιαιτέρως, σ. 118-20 καὶ 125-6)· πβ. Ε. Κριαράς, *Ἄγνωστα γράμματα τοῦ Σολωμοῦ ἔρχονται στὴ δημοσιότητα*, «Νέα Ἑστία», 102/1202 (1977), σ. 977-9. «Μεσιτεῖες», Γ. Τυπάλδος - Ἰακωβάτος, *Ἱστορία...*, σ. 48: «Ὁ Γρα-

σέτης, ἀπὸ τ' ἄλλο μέρος, ἔπιασε γλώσσα καὶ φιλολογία λατίνικη, εἰς τὰ ὁποῖα, ἂν καὶ νὰ μὴν ἦτανε τοῦ ἔργου, εἶχε περισσότερη κριτικὰ γέυση παρὰ ἄλλους τοὺς ἄλλους τῆς Ἀκαδημίας. Ἡ Ρώμη ἦταν ἡ πατρίδα του καὶ ἡ γιαντρικὴ ἢ τέχνη του· ἔζησε μ' αὐτὴ κάμποσο καιρὸ στὸ Μοριά, ἀπ' ὅπου πηγαίνοντας στὴ Ζάκυθο ἔζησε ἐκεῖ δείχνοντας ἰταλικά καὶ λατίνικα, ἕως ὅπου τοῦ ἐδώσανε καθέδρα στὴν Ἀκαδημία οἱ μεσιτεῖες τοῦ Σολωμοῦ στὸ Μιλόρδο». Γιὰ τὰ βιογραφικά του βλ. καὶ Ettore Ricchi, *Le lodi di Gaetano Grasseti recitate da... nella Santa Chiesa del Duomo Latino. Li 20 Aprile 1836* [Κέρκυρα 1836]. Ὅρισμένες τουλάχιστο ἀπὸ τίς παραδόσεις του τίς ἔκανε στὰ ἑλληνικά, γλώσσα πού, κατὰ τὸν Τυπάλδο, «ἐγνώρισε καλοῦςτικα (...), τὴν ἐμίλιε

ἀποτελεῖ τὸν ἀντίποδα στὴν κοραϊκὴ γραμμὴ ποὺ ἐπιβάλλεται στὴν Ἀκαδημία· δυὸ χρόνια πρὶν, στὰ 1825, εἶχε ἐκφραστεῖ ἔντυπα γιὰ τὴν ἀξία τῆς δημοτικῆς ἐκδίδοντας τὴν ἰταλική του μετάφραση τοῦ σολωμικοῦ Ὕμνου⁹ καὶ ἐγκαινιάσει τὴν πολεμικὴ του ἐναντίον τῶν ἀρχαῖστῶν καὶ τῶν ὀπαδῶν τῆς κοραϊκῆς γραμμῆς. Δυὸ χρόνια ὕστερ' ἀπὸ τὴ δημοσίευση τῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Πυλαρινό, στὰ 1829, ἀναπτύσσει τὰ ἴδια ἐπιχειρήματα γιὰ τὴ δημοτικὴ στὴ νεκρολογία του γιὰ τὸν Ἀθανάσιο Ψαλίδα¹⁰ καί, ἐκτενέστερα, σὲ δυὸ του ἄλλα κείμενα, τυπωμένα

καὶ τὴν ἔγραφε ὅπως ἐμπόριε, ἐνῶ ἔγραφε ἄσχημα τὴ δική του, κ' ἔφθασε νὰ μπορέσει νὰ θαυμάσει τὴν παρθενία τῆς ποὺ ρωμαίικα μάτια ἐκαταντήσανε νὰ θεωροῦνε ρῦπο» (*Ἱστορία...*, σ. 48). «Πβ. καὶ Ettore Ricchi, ὁ. π., σ. 9: «Gaetano Grassetti servendosi sempre della patria nostra lingua, con rara chiarezza e con fondate cognizioni, facea dalla Cattedra, per ben undici anni, sentire que' principj di Lettere Italiane e Latine per cui giugnemmo a renderci famigliari i pensieri degli antichi Romani e dell' odierno gentilissimo popolo d'Italia».

9. Βλ. σχετικὰ, Λουκία Δρούλια, *Γύρω στὶς πρώτες σολωμικὲς ἐκδόσεις καὶ μεταφράσεις*, «Μνημόσυνον Σοφίας Ἀνωιιάδης», Βενετία 1974, σ. 380-401 (394). Ὁ Κ. Καιροφύλας, *Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ*, Ἀθήνα, ΣΩΒ, χ.χ., σ. 132 θεωρεῖ ὅτι ἡ ἐπιχειρηματολογία τοῦ Grassetti γιὰ τὴ δημοτικὴ γλῶσσα ὑποδεικνύει ὅτι τὰ σχετικὰ κείμενα ποὺ συνοδεύουν τὴν ἰταλικὴ μετάφραση τοῦ Ὕμνου (Μεσολόγγι, 1825) ἀνήκουν στὸ Σολωμό· πρόκειται ὡστόσο γιὰ κοινούς τόπους, διάσπαρτους στὰ γραφτὰ τοῦ Grassetti, ποὺ μᾶς ἀνάγουν περισσότερο σ' ἓνα κλίμα παρὰ σὲ μιὰ ἐπὶ-νυμη προσγραφή.

10. *In Morte di Atanasio Psa-*

tidas. G. Grassetti P. Professore di Lettere Latine e Italiane scrivera in Corcira. Li 3 Agosto del MDCCCXXIX, Corfù 1829, κυρίως σ. 6 κέ. Μεταφέρω ἕνα μακρὸ χωρίο ἀπὸ τὴ νεκρολογία αὐτὴ σχετικὸ μὲ τὴ γλῶσσα: «E noi più volte l'udimmo a dire: 'Non potersi immaginare errore più pernicioso alla generazione presente di Grecia e alle future, quanto lo imbizzarire di coloro, che dal far curve le schiene in sulle Grammatiche d'Ellenico e dello stipare nella memoria vocabili e frasi d'una lingua rimotta s'aspettano incremento, eleganza, enfasi e passione alla lingua d'oggi: Essere questa governata da Arte di Grammatica in tutto sua propria; e con regole ferme, belle e variate quanto al Declinare, al Conjugare, a' Costrutti, alla Sintassi, alle Armonie, a tutto quello in somma che favella umana dimanda per essere strumento perfetto di parlar gentile: Ogni lingua, nelle sue Forme primitive di Terminazione, Profferenza e Coordinazione de'vocabili, considerati quali elementi primi della Sentenza, essere opera tutto del Popolo; al quale, come in un secolo piacciono certi suoni e collegamenti e costrutti e generali norme di Dizione, così,

τὸ ἕνα στὰ 1836 στὴ Νάπολη¹¹ καὶ τὸ ἄλλο, μεταθανάτια, στὰ 1853 στὴ Μάλτα.¹² Στὸ ἔντυπο τοῦ 1836 ἀναφέρεται, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, στὴν

al mutare che fanno il Culto Religioso, gli Ordini della Città, i Costumi, le Leggi poste al conversar compagnevole, e fin'anco le usanze del mangiare e del vestire, piacciono in altro secolo e signoreggiano le menti e il cuore altri modi, altri trovati, altre leggi del favellare. Doversi ogni buon cittadino Greco vergognare, che lo Stato presente delle Greche lettere sia per essere allo Straniero argomento di pietà e di riso, quando venga a sapere, che per tutta la Grecia benissimo è inteso chi parli o scriva il dialetto comune che usò *Canellos* scrivendo la sua prosa; che le belle anacreontiche di *Cristopulos*, le poesie varie di *Villaras* e le sublime liriche del *Conte Solomòs* sieno dettate con forme di lingua così popolare, che non è Greco il quale non le senta in mezzo all'anima e si prendano a memoria e si cantino in sulla pubblica via'» (σ. 7-8).

11. *Brevi considerazioni intorno alla prima educazione letteraria de' giovinetti, massimamente Greci del Dr. G. Grassetti* Pubblico Professore di Lettere Italiane e Latine nella Università Jonia, Napoli 1836. 'Απὸ τίς πολλαπλές ἀναφορές στὴ νέα ἑλληνικὴ Γραμματεία ποὺ κάνει ὁ Grassetti στὸ ἔργο του αὐτὸ μνημονεύουμε ὅτι γνωρίζει τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Βηλαρά πρὸς τὸν Ψαλίδα («1812 τὲς 11 Μαγιοῦ, Τριπολιτζά» βλ. σχετικὰ, Λ. Βρανούσης, *Κείμενα καὶ χειρόγραφα τοῦ Βηλαρά καὶ τοῦ Ψαλίδα. Δυὸ κορυφαῖοι τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ κ' ἕνα βιβλίον τους ποὺ ἔ-*

μεινε ἀνέκδοτο, Ἀθήνα 1973 (ἀνάτυπο ἀπὸ τὴ «Νέα Ἑστία», 94/1115, 1973, σ. 51-86), σ. 80-2), τῆς ὁποίας παραθέτει (σ. 65-6) ἕνα ἀπόσπασμα καὶ ποὺ σκόπευε νὰ τὴ συμπεριλάβει ὀλόκληρη μαζί με ἄλλα γραφτὰ τοῦ Βηλαρά καὶ ἄλλων λογίων στὸ δεῦτερο μέρος τοῦ βιβλίου γιὰ τὸ ὁποῖο γίνεται λόγος στὴ σημ. 12: «Questa lettera, che porta la data dei 12 Maggio 1812, ed è di sei a sette facciate di scritto, sarà da noi pubblicata per intero nella IIa Parte delle nostre osservazioni grammaticali sul moderno Parlar Greco, se non avverrà che abbiamo i modi di dare un giorno alle stampe queste nostre Osservazioni. Le Prose del Villaràs unite a quelle di altri valorosi Greci saranno date ad esempio di sciolta Orazione nell'idioma de'Greci viventi. E saranno recate in volgare Italice, affinché siano di qualche ajuto a quanti del Bel Paese vorranno coltivare il Greco moderno, e perchè dal confronto delle due Lingue si giudichi meglio delle rettitudine di quelle nostre Osservazioni» (σ. 66-7). Πβ. σημ. 12.

12. *Grammatica della Lingua Greca moderna seguita da un Dialogo sopra la lingua da un Discorso sulla Metrica de moderni Greci, del Prof. Gaetano Grassetti*, Malta 1853. Στὸ ἔντυπο δὲ συμπεριλαμβάνεται ὁ «Διάλογος γιὰ τὴ γλώσσα» (προφανῶς ὁ σολωμικός), πβ. L. Coutelle, *Παρατηρήσεις στὸν Διάλογο*, «Ἑρανιστής» 6 (1968) 41-2, οὔτε τὰ παράθεματα τῆς παραπάνω σημείωσης.

κοραϊκή γλωσσική θεωρία για να αναιρέσει τη «μέση ὁδὸ» με τὸ ἐπιχείρημα ὅτι, ἐφόσον ἡ γλώσσα ἀποτελεῖ ἀναπαλλοτρίωτη ιδιότητα τοῦ ἔθνους (καθὼς δέχεται ὁ Κοραΐς), δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ υἱοθετηθεῖ ἡ λειτουργία τοῦ γλωσσικοῦ μεταρρυθμιστῆ παρὰ μετὴν ἀνατροπὴ ὅλου τοῦ συλλογιστικοῦ σχήματος στὸ ὁποῖο ὁ Κοραΐς βασίζει τὴ θεωρία του· ἀρνεῖται ἔτσι τὴν κοραϊκὴ θέση γιατὸ γλωσσικὸ «νομοθέτη» τῆς «δημοκρατικῆς Πολιτείας», ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ γιατὸν Grassetti μιὰν ἀντίφαση μέσα στὴ θεωρία ὅτι ἡ γλώσσα εἶναι ἀναπαλλοτρίωτη ιδιότητα τοῦ ἔθνους: «Ἡ πρόκειται γιατὸ νομοθέτες μετὴν ἀκριβὴ σημασία τῆς λέξης κι αὐτὴ ἡ ἐτυμολογία βρίσκεται σὲ ἀνοιχτὴ ἀντίφαση μετὴν προηγούμενη· ἢ, μετὸ νὰ εἶναι νομοθέτες δημοκρατικῆς Πολιτείας, δὲ μποροῦν νὰ ἀποφασίσουν τίποτε πού νὰ μὴν εἶναι σύμφωνο μετὴ τὴ θέληση τοῦ λαοῦ καί, σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι, ποιὸς θὰ μπορέσει νὰ ὑποθέσει ὅτι ὁ λαὸς θὰ τοὺς ἔδινε ἐξουσία νὰ ἀλλοιώσουν τὴ γλώσσα, καθὼς αὐτὸς ὁ λαὸς δὲ θὰ μποροῦσε ποτὲ νὰ θέλει νὰ ἀλλοιωθεῖ ἡ γλώσσα;»¹³. Στὸ ἴδιο του κείμενο κάνει μιὰν ἀνασκόπησι τῆς νεοελληνικῆς

13. G. Grassetti, *Brevi considerazioni*, σ. 62-3· οἱ ἀναφορὲς γίνονται στὰ Προλεγόμενα τῶν Αἰθιοπικῶν τοῦ Ἡλιόδωρου (Παρίσι, 1804) τοῦ Κοραΐ. Ἐνδεικτικὴ ἡ ἀναφορὰ τοῦ Grassetti στὰ ἔργα τῆς νεοελληνικῆς Γραμματείας (πβ. καὶ σημ. 11) πού συνιστοῦν τὸ θησαυρὸ τῆς γραπτῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσας: «Vuoi scrittori? Sono pochi, perchè pochi sono da pertutto i Valorosi; pur ve n'ha che bastano a contentare i discreti, che senza erronea preoccupazione di mente vogliono conoscere il Vero. Leggi il Discorso che precede quasi Proemio et le Note mitologiche che accompagnano le Liriche di Atanasio Cristopulo (*Edizione di Vienna*); come anco il volgarizzamento del Tedesco d'un cotal Opuscolletto Morale-politico, ultimamente stampato in Idra e ristampato in Napoli di Romania - Scritture tutte del *Canellos*. Leggi nella commedia «Tὰ

Κοραϊστικά» di Giacomo Rizos i Dialoghi d'Elena con Giannino. Leggi il volgarizzamento dell'Apologia di Socrate, tratto da Platone ed alcuni Saggi di prosa originali di Atanasio Villaràs, che vanno congiunte alle sue Poesie stampate in Corfù l'anno 1827 (...) Qualche squarcio delle Istituzioni retoriche dello *Scuffo* e anche del *Damodòs*; molti brani delle Prediche del *Minati* e molto pure del Corso di Geografia de' fratelli Danieali (se mal non m'appongo) son anch'essi esempj non ispregevoli dello scrivere prosaico in lingua comune. Che si vogliano esempj di bella Locuzione poetica n'avremo che niente ci lascino a desiderare di quanto può essere richiesto ai differenti Generi del poetare, chi consideri le Forme più generali di quella maniera di Locuzione. Fra i più antichi il *Erotocrito*, la *Pasto-*

δημοτικῆς φιλολογίας, ἔμμετρης καὶ πεζῆς, δίνοντας ἔμφαση στὶς ἔκφραστικὲς δυνατότητες τῆς γλώσσας αὐτῆς καὶ ἐπισημαίνοντας τὴν καθολικότητά της, ἡ ὁποία τῆς δίνει μιὰ εὐρύτητα μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη ἄλλων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν· ἡ εὐρύτητα αὐτὴ μὲ τὴν καθαρὴ, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, προφορὰ τῶν ἀστικῶν κέντρων αἶρει τὸ ἐπιχείρημα ὅτι χρειάζεται νὰ γίνῃ «διόρθωση» τῆς γλώσσας ὡς πρὸς τὴν προφορὰ καὶ τὴν καθαρότητα τῶν λέξεων. Τὸ ἄλλο θέμα ποὺ προβάλλεται ἐδῶ καὶ τὸ ὁποῖο διαπραγματεύεται συστηματικὰ σὲ ἀνεξάρτητο ἔργο του, εἶναι αὐτὸ ποὺ ἀκριβῶς ἀρνοῦνται στὴ λαϊκὴ γλώσσα, ἡ γραμματικὴ της. Ἐκφραστικὲς δυνατότητες, ἰκανότητα ἐπικοινωνίας καθορισμένες ἀπὸ μιὰ συνεκτικὴ γραμματικὴ συνιστοῦν τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς νέας ἐλληνικῆς μαζί μὲ τὴν ἀρμονία της· συγχρόνως, καὶ τὰ κύρια μοτίβα τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Grassetti στὸν Πυλαρινό.

Αὐτὰ τὰ μοτίβα μποροῦν νὰ συνοψιστοῦν στὰ ἑξῆς: Πρῶτα, ἡ καθολικότητα τῆς δημοτικῆς, «κοινὸ ὄργανο» πιά στὴν Ἑλλάδα γιὰ τὴν ἔκφραση νοημάτων καὶ ψυχικῶν καταστάσεων, «τόσο κοινὸ ὥστε σὲ ὅλη τὴν Εὐρώπη, κατὰ μῆκος καὶ πλάτος, δὲ βρίσκεις ἴσως χώρα ὅπου ἀπὸ τῆ μιὰ στὴν ἄλλη ἄκρη ἐκτείνεται ἡ ἴδια διάλεκτος μὲ τόσο εὐρος». Ὑστερα τὸ ἐπιχείρημα γιὰ τὴν ἀπουσία γραμματικῆς: δὲν ὑπάρχει παρὰ γιὰ «ὅποιον τὴν ἀγνοεῖ ἢ γιὰ ὅποιον θὰ ἤθελε νὰ τὴν ἀγνοεῖ» αὐτὸ «χαμηλόφωνα»: στὴν οὐσία, «εἶναι ἀλήθεια ὅτι αὐτὸς ὁ συνεχῆς σου βαρβαρισμὸς ὀδηγεῖ στὸ νὰ κάμει νὰ καταλάβουν ὅλοι, ὅπως ὁ βαρβαρισμὸς τοῦ ποιητικοῦ ὕφους τοῦ Διονύσιου στὸ νὰ συγκινήσει κάθε εὐγενικὸ καὶ γενναῖο ἄτομο»; Πιὸ κάτω θὰ μιλήσει γιὰ τὴν «πραγματικὴ ἐνότητα τῶν γραμμάτων», γιὰ τὴν ὁποία πρῶτος ἀνάμεσα τοὺς ἔδωσε τὸ σῆμα ὁ Πυλαρινός: ἐνότητα λοιπὸν στὴν ἔκφραση, προφορικὴ καὶ γραφτὴ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἀντικείμενο τῆς ἔκφρασης αὐτῆς καὶ ὅλα αὐτὰ μέσα σὲ μιὰ προοπτικὴ αἰσιόδοξης κατάφασης: τὸ παράδειγμά σου στὴν ὕλη τῶν ἐπιστημῶν θὰ τὸ ἀκολουθήσουν οἱ καλύτεροι, καθὼς βλέπεις κιόλας ὅτι ἔγινε στὴν ποίηση μ' ἐκεῖνα τὰ καλὰ πνεύματα τοῦ Χριστόπουλου, τοῦ Βηλαρᾶ καὶ ἄλλων καὶ μ' ἐκεῖνη τὴν ἀληθινὴ τιμὴ τῶν τωρινῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων, τὸ Διονύσιο Σολωμό». Κοντὰ σ' αὐτὰ κάποιοι ὑπαινιγμοί: «οἱ ζηλότυποι καὶ ὅλοι ὅσοι

rella ed altre Leggende di simil conio: Fra i moderni le Liriche del Cristopulo, del Villaràs, del Terzetti, e del conte Dionisio Solomòs,

bastano a contentare i più ritrosi, quando non vogliono mostrarsi nemici alla Ragione» (σ. 57-8).

λένε πώς ἔχουν, χωρὶς νὰ ἔχουν κανένα, ἔλεος γιὰ τὴν πατρίδα», δηλαδή οἱ λογιότατοι πού ἴσως εἶχαν ἐκφραστεῖ ἐναντίον τῆς προσπάθειας τοῦ Πυλαρινοῦ καὶ γιὰ τοὺς ὁποίους ἔχουμε μιὰ μερικευμένη ἀναφορὰ στὴ μαρτυρία τοῦ Τυπάλδου. Ὑπάρχουν ἀκόμη κ' οἱ ἐλπίδες μὲ τις ὁποῖες κλείνει ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Grasseti καὶ οἱ ὁποῖες δὲ μοιάζει νὰ ἐκφράζουν ἀπλῶς μιὰ ἐκδήλωση ἐθιμοφροσύνης: πρόκειται γιὰ τὸ ἰονικὸ πανεπιστήμιο, ἀπ' ὅπου βγαίνει αὐτὴ ἡ δοκιμὴ τῆς «πραγματικῆς ἐνότητας τῶν γραμμάτων» καὶ στὸ ὁποῖο «οἱ λαοὶ τοῦ Ἰονίου καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδας ἔχουν ἐναποθέσει τις πρὸ φωτεινὲς ἐλπίδες». Οἱ ἐλπίδες αὐτές, γιὰ τις ὁποῖες οἱ μαρτυρίες θὰ μπορούσαν νὰ πολλαπλασιαστοῦν, κινουῦνταν σὲ μιὰ πλατειὰ κλίμακα πού ἐπέτρεπε ἀντίστοιχες ἐτερότητες: θὰ ὑπενθύμιζε κανεὶς τις συμπτώσεις ἀπέναντι στὴ χρῆση τῆς ἐλληνικῆς πού θὰ ἐκτόπιζε τὴν ἰταλικὴ καὶ τις διαφορὲς ἀνάμεσα στὰ δυὸ ἀντίπαλα γλωσσικὰ ρεύματα: στὴν κατάφαση ἀπέναντι στις θετικὲς ἐπιστῆμες, ἀλλὰ καὶ στις διαμάχες ἀνάμεσα στοὺς φορεῖς αὐτῶν τῶν τελευταίων καὶ στοὺς ὁμῶλους τῶν θεωρητικῶν, δηλαδή, στὴν οὐσία, τῶν φιλολόγων.

III

Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α

A (βλ. σ. 113)

Μάθημα 5^ο καὶ 6^ο

ΑΔΙΑΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΒΑΡΥΤΗΤΑ ΤΩΝ ΣΩΜΑΤΩΝ

^{1/14} Ἐνα σῶμα ὁποῦ εὐρίσκεται, ἤτε εἰς κατάστασιν ἡσυχίας, ἤτε κίνησης, πρέπει νὰ τὴν φυλάξῃ, ὅσο μιὰ ἐξωτερικὴ αἰτία δὲν ἐνεργήσῃ ἀπάνου του, καὶ τὸ βγάλῃ ἀπ' αὐτήν. Τούτῃ ἡ ἀδιαφορία τῶν σωμάτων, τόσο στὴν κίνησι, σὰν καὶ στὴν ἡσυχία, ὀνομάζεται Ἄ δ ρ ά ν ι α (inertie) ἢ καλῆτερα Ἄ δ ι α φ ο ρ ί α.

Ἐνα σῶμα ὁποῦ ἐβάλθη σὲ κίνησιν, ἔπρεπε νὰ κινῆται αἰῶνια καὶ πάντοτε, μὲ τὴν ἴδια ταχύτητα, μ' ὅλον τοῦτο βλέπουμεν, ὅτι ἀκολουθαίει ὅλο τὸ ἐνάντιο, σ' ὅλαις ταῖς κινήσεσι ὁποῦ γέγονται εἰς τὴν ἐπιφάνεια τῆς Γῆς. Τοῦτο ὅμως χρεοστεῖται στὰ ἐμπόδια ὁποῦ τὰ σώματα ἀπαντένουν στὴν κίνησί τους. Ἐτζι λ.χ. τὰ σώματα ὁποῦ κινουῦνται εἰς τὸν ἀέρα, πρέπει νὰ νικήσουν τὴν ἀντίστασιν ὁποῦ τοὺς προσφέρει, καὶ

για νὰ καταλάβουμαι πόσην ἀντίστασι κάνουν τὰ μέσα εἰς τὰ ὁποῖα κινοῦνται τὰ σώματα, ἄς θυμηθοῦμε τὴν ἀντίστασι καὶ δυσκολιὰ ὁποῦ ὑποφέρουμε, ὅταν θέλουμαι νὰ τρέξουμε μέσα στὸ νερό, τὸ ὁποῖον εἶναι πυκνότερο, ἀπὸ τὸν ἀέρα, καὶ ἰδοῦ ἓνα ἀπλὸ πείραμα, ὁποῦ ἀποδείχνει τούτην τὴν ἀντίστασι. Κρέμασε δύο σφαίραις ἰσοβαριαῖς, καὶ ἰσόχοντραις, τὴν μία βουτηγμένη στὸ νερό, καὶ τὴν ἄλλη στὸν ἀέρα, ἀπομακρύνοντας καὶ ταῖς δύο ἀπὸ τὴν ὀρθὴ γραμμὴ, κατὰ τὴν ἴδια ποσότητα· ἔπειτα ἀφησέταις ν' ἀκολουθήσουν τὴν κίνησίν τους, καὶ θὰ ἰδεῖς πῶς ἡ σφαῖρα ὁποῦ εἶναι μέσα τὸ νερὸ θὰ περιφέρεται μὲ περισσότερην ἀργοπορία, ἀπὸ τὴν ἄλλη, καὶ ὅτι γλήγορα παύει τὴν κίνησίν της, ἐνῶ ἐκεῖνη ὁποῦ εὐρίσκεται στὸν ἀέρα, ἀκολουθᾷ νὰ κινῆται, γιὰ πολλὴν περισσότερην ὥρα.

^{2/15} Ὁμοίως τὰ σώματα κινοῦνται, μὲ περισσότερην ἐλευθερία, ὅταν γλυστρουῖν ἀπάνω εἰς ἐπίπεδα, ἢ ὀμαλαῖς ἐπιφάνειαίς, παρὰ σὲ σώματα, τῶν ὁποίων ἡ ἐπιφάνεια ἔχει ἀνωμαλίαις, καὶ ὁποῦ προσφέρει ζευγάσματα (ἐξοχάς)· ἔτσι μιὰ σφαῖρα κινεῖται ὀγλήγορότερα ἐπάνω σὲ μιὰν τράπεζα σκεπασμένη ἀπὸ ροῦχο, καθὼς στὸν Bigliardo, παρὰ σὲ μιὰ κοινὴ, καὶ ἀκόμα περισσότερο ἀπάνου σὲ μιὰ μαρμαρένια. Ὅπως καὶ ἂν εἶναι, αὐτὴ ἡ κίνησις μ' ὄλον τοῦτο παύει, γιὰτι ἔξω ἀπὸ τὴν ἀντίστασι τοῦ ἀέρα, ἡ σφαῖρα πρέπει νὰ νικήσῃ καὶ τὴν ἀντίστασιν ὁποῦ τῆς προσφέρουν ἡ ἀνωμαλίαις, ἢ ὁποῖαις εὐρίσκονται καὶ εἰς τὰ σώματα, ὁποῦ μᾶς φαίνονται τὰ πλέον ὀμαλά, καθὼς μπορεῖ νὰ βεβαιωθῇ κανεῖς, μὲ τὸ μέσος τοῦ μικροσκοπίου. Τούταις καὶ ἄλλαις αἰτίαις εἶναι τόσα ἐμπόδια στὴν κίνησι τῶν σωμάτων, καὶ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὰ σώματα. Ἡ ἀναλογία μᾶς ὀδηγᾷ λοιπὸν νὰ πιστεύσουμεν, ὅτι ὅταν ἓνα σῶμα ἐβάλλη σὲ κίνησι, ἤθελεν ἐξακολουθεῖ νὰ κινῆται αἰώνια, ἂν δὲν τοῦ ἀντιστέκονταν κάποια ἐμπόδια, καὶ τοῦτο μᾶς τὸ ἀποδείχνουν ἀκόμα ἢ ἀστρονομικαῖς παρατήρησεις. Ἐτῆ ἡ γῆ, καὶ τὰ ἄλλα οὐράνια σώματα, κινοῦνται σ' ἓνα κενὸ διάστημα, μὲ τὴν ἴδια ταχύτητα, ἀπὸ τὸν καιρὸ ὁποῦ ἄρχισαν οἱ ἄνθρωποι νὰ κάνουν παρατήρησεις σωσταῖς, ἤγουν τώρα καὶ 2,000 χρόνους, καὶ ἀπὸ τοῦτο μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε, πῶς τὸ πρῶγμα ἦταν ἔτσι, ἀφοῦ ἡ τωρινὴ κατάστασις τοῦ Κόσμου ἄρχισε νὰ ὑπάρχη.

Ἡ Β α ρ ὕ τ η τ α εἶναι μία κοινὴ ιδιότης, διὰ τῆς ὁποίας τὰ σώματα πέφτουν ἀπάνου στὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς, εὐθύς ὁποῦ ἀπαρτηθοῦν μοναχά τους.

Μερικὰ σώματα, καθὼς οἱ ἀτμοὶ καὶ ὁ καπνός, φαίνεται πῶς κάνουν ἐξαίρεσι, γιὰτι ἀντὶς νὰ πέφτουν ἀνεβαίνουν. Γιὰ τοῦτο καὶ οἱ Παλαιοὶ

ἐνόμιζαν, πῶς τοῦτα τὰ^{3/16} σώματα καὶ ἄλλα παρόμοια, εἶναι φυσικό τους νὰ ἀναβαίνουν, καὶ τὰ ὀνόμαζαν ἐλαφρά, γιὰ νὰ τὰ ξεχωρίζουν ἀπὸ ἐκεῖνα ὁποῦ πέφτουν, τὰ ὁποῖα καὶ ὀνόμασαν ἀποκλειστικά, σώματα βαρειά.

Τούτη ἡ ἐξαιρέσις εἶναι κατ' ἐμφάνειαν μόνον, καὶ χρεοστεῖται εἰς τὸν ἀέρα.

Ἴδαμεν, ὅτι σ' ἓνα ἀγγεῖο ἀδειανὸ ἀπὸ ἀέρα, ὁ καπνὸς πέφτει στὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς, καθὼς κάθε ἄλλο σῶμα. Εἶναι λοιπὸν ὁ ἀέρας, ὁ ὁποῖος ἔστοντας βαρύτερος ἀπὸ τοὺς ἀτμούς, καὶ τὸν καπνὸ ἀσυκόνει τοῦτα τὰ σώματα, καθὼς τὸ νερὸ κομμάτια φελό· ἄς λάβουμε κατὰ τὸ παρὸν τούτην τὴν ἀλήθεια, ὡς ἓνα διδόμενον, καὶ παρεμπρὸς θὰ ἰδοῦμε τὸ δίκιο.

Ἡ βαρύτητα δὲν εἶναι οὐσιώδης εἰς τὰ σώματα, καθὼς εἶναι ἡ ἔκτασις, καὶ τὸ ἀδιαχώρητο, ἡ δὲν εἶναι μιὰ περίστασις οὐσιώδης εἰς τὴν ὑπαρξί τῆς ὕλης, μ' ὅλον τοῦτο ὅλα τὰ σώματα εἶναι βαρειά, καὶ γιὰ τοῦτο, ὅταν βλέπουμε ἓνα ὄν νὰ ἔχη βάρος, ἡμποροῦμε νὰ εἰποῦμεν, ὅτι αὐτὸ εἶναι ὕλικὸ (materiel).

Ἡ αἰτία, διὰ τῆς ὁποίας τὰ διάφορα σώματα δὲν πέφτουν ὅλα μὲ τὴν ἴδια ταχύτητα, δὲν εὐρίσκεται σὲ δαῦτα, ἀλλὰ σ' ἐξωτερικαῖς αἰτίαις, καθὼς εἰς τὸν ἀέρα.

Δύο διαφορετικὰ σώματα, ὁποῦ ἔχουν τὸν αὐτὸν χόντρο, πέφτουν σὲ διαφορετικούς καιρούς, τὸ μὲν ἐλαφρότερο πέφτει ἀργότερα, γιὰ τὸν ἴδιον χόντρο ἐμπεριέχει ὀλιγώτερη ποσότητα μάζας, καὶ ἀκολουθῶς ὁ ἀέρας τοῦ ἀντιστέκεται περισσότερο. Ὅταν ὅμως ἀποκλείσουμε τὸν ἀέρα, ὅλα τὰ σώματα πέφτουν μὲ τὴν αὐτὴν ταχύτητα. Θὰ ἰδοῦμε, ὕστερα ἀπὸ ὀλίγα μαθήματα, τὸ πῶς μποροῦμε νὰ εὐγάλουμε τὸν ἀέρα ἀπὸ ἓνα ἀγγεῖο. Τώρα δ' ἄς πάρουμε τοῦτο ὡς διδόμενον· Ἄν λάβουμεν ἓνα γιάλινο σωλη^{4/17}νάρι, μακροῦ ὡς ἕξη ποδάρια, καὶ ἀρκετὰ πλατύ, καὶ ἐμπάσουμε μέσα σὲ δαῦτο κομματάκια ἀπὸ διάφορα σώματα, καθὼς ἀπὸ μολύβι, σίδηρο, χαρτί, καὶ βαμπάκι, ἔπειτα τὸ ἀδειάσουμε ἀπὸ τὸν ἀέρα, καὶ τὸ ξαναγυρίσουμε, ὅλα τοῦτα τὰ κομματάκια θὰ πέφτουν μὲ τὴν αὐτὴν ταχύτητα στὸν πάτο τοῦ σωληναριοῦ. Ἐὰν μετέπειτα ἀφίσουμε νὰ ἔμπη ὀλίγος ἀγέρας μέσα στὸ σωληνάρι τὸ ὁποῖον πρᾶγμα γένηται ἀνοίγοντας τὸν στρόφιγγα (robinet) ὁποῦ εὐρίσκεται στ' ἀπάνου μέρος τοῦ σωληναριοῦ, τότες ἂ ματακάμουμε τὸ πείραμα, θὰ ἰδοῦμαι ὅτι τὰ ἐλαφρότερα σώματα θὰ πέσουν ἀργότερα, γιὰ τὸ ἀνοίγοντας τὸν στρόφιγγα ἐμπῆκε ἀγέρας μέσα στὸ σωληνάρι, τὸ ὁποῖον αἰσθάνεται κανεῖς, ἀπὸ τὸ σφύρισμα ὁποῦ γένηται τέλος

πάντων, ἂν ἀφίσομε τὸν ἀέρα νὰ ἔμπη ἐλεύθερα στὸ σωληνάρι, καὶ τὸ γεμίση ὄλο, τότες ἡ ταχύτητα τῶν ἐλαφρῶν σωμάτων θὰ λιγοστεύση, πράγμα ὁποῦ καθμέρα γένεται ὀμπρὸς στὰ μάτια μας. Τούτη ἡ ἀλήθεια ἀποδείχεται καὶ μὲ τὸ κρεμαστὸ (ἐκκρεμές) καθὼς θὰ ἰδοῦμε.

Ἐκάμαμε καὶ ἓνα πείραμα πολὺ ἀπλὸ γιὰ νὰ ἀποκλείσομε τὸν ἀέρα, ἀπὸ τὸ πέσιμο τῶν σωμάτων, καὶ στέκεται σὲ τοῦτο. Πιάσε λ.χ. ἓνα τάλαρο, μὲ τὰ δύο σου πρῶτα δάκτυλα, σὲ τρόπον ὁποῦ νὰ στέκεται ὀριζόντιο, βάλε ἀπάνου τοῦ ἓνα στρογγυλάδι χάρτινο, ὀλίγο μικρότερο ἀπὸ τὸν γύρο τοῦ τάλαρου, ἔπειτα ἄφισέ το νὰ πέση, καὶ τότες θὰ ἰδῆς, πῶς καὶ τὰ δύο πέφτουν μὲ τὴν ἴδια ταχύτητα, σὰν νὰ ἦτανε κολυσμένα ἀντάμα. Εἰς τοῦτο τὸ πείραμα ὅλη ἡ ἀντίστασης τοῦ ἀέρα ὑποφέρεται ἀπὸ τὸ τάλαρο.

Ἄφοῦ ἀπεδείξαμε τὴν παρουσία μιᾶς δυνάμεις, ἐκεῖνο ὁποῦ μᾶς μένει νὰ ἐξετάσομεν εἶναι, νὰ γνωρίσομε τὸν τόπο της, ἤγουν ποῦ φωλιάζει· γιὰ τοῦτον τὸν σκοπὸ, πρέ⁵18πει νὰ ἐξετάσομε τὴν σωστὴ διεύθυνσί της, καὶ ἔπειτα κατὰ ποιὸν νόμον ἐνεργαίει (α). Ἐτζι πρέπει νὰ πορευθοῦμε στὴν βαρύτητα, γιὰ νὰ μπορέσομε νὰ ἀποφασίσουμε ἂν ἡ αἰτία τοῦ πέσιμου τῶν σωμάτων εἶναι φυσικὴ τους, ἢ ἐξωτερικὴ σ' αὐτά.

Ὅταν ἀφίνομε ἓνα σῶμα νὰ πέση ἐλεύθερα, αὐτὸ κατεβαίνει πάντοτε κατ' εὐθείαν γραμμὴν, καὶ κατὰ τὴν ὁποία λέγομεν, ὅτι τὸ σῶμα διευθύνεται κάτω. Τούτη ἡ γραμμὴ ὀνομάζεται ξεχωριστὰ ὀρθή (verticale). Ὅταν δένουμαι ἓνα κάποιον βάρους σ' ἓνα σχοινί, τὸ ὁποῖον κρατοῦμε ἀσάλευτα ἀπὸ τὴν ἄλλη ἄκρη, τοῦτο τὸ σχοινί θὰ τεντόνεται κατὰ τὴν ὀρθὴ γραμμὴ.

Οἱ Κτιστάδες ἔχουν ἓνα τέτοιο σχοινί, καὶ τὸ ὀνομάζουν τὸ μολύβι· τὸ μεταχειρίζονται ὅταν ἀσυκόνουν τοίχους, γιὰ νὰ τοὺς κάμουν ὀρθοὺς, ἐπειδὴ καὶ ἔτζι εἶναι πλέον στερεοί. Τοῦτο τὸ ἀπλὸ ἐργαλεῖο χρησιμεύει εἰς τὴν Ἀστρονομία, καὶ τέχναις.

Ἡμποροῦμεν ἀκόμα νὰ ὀρίσομε τὴν ὀρθὴ γραμμὴ, λέγοντας πῶς εἶναι κάθετη εἰς τὸν ὀρίζοντα, ἤγουν στὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἀσάλευτου νεροῦ, καθὼς ἐκεῖνη μιᾶς λίμνης.

Ἡμπορεῖ νὰ παρατηρήση κανεῖς, ὅτι ἡ ὀρθὴ γραμμὴ εἶναι παντοῦ κάθετη εἰς τὸν ὀρίζοντα. Ἄν λοιπὸν ἡ γῆς, ἦταν παντοῦ σκεπασμένη

(α) Ὀνομάζουμε νόμον, σταῖς φυσικαῖς ἐπιστήμαις, τὴν σωστὴ προσδιόρισιν τοῦ τρόπου, μὲ τὸν ὁποῖον γένεται ἓνα φαινόμενο, καὶ ὁποῦ συγχωρεῖ νὰ πρωτοπῆ κανεῖς ὅλαις ταῖς περίστασις τοῦ φαινομένου (Ἰδὲς *Precis de phys. par M. Biot*).

ἀπὸ νερό, ἢ διεύθυνσες τῆς βαρύτητος ἤθελεν εἶναι κάθετῆς πρὸς τούτην τὴν ἐπιφάνεια, ἐπειδὴ καὶ τὰ νερά σχηματίζουν παντοῦ μιὰ ὀριζοντικὴ ἐπιφάνεια. Ἄν ἡ γῆ λοιπὸν ἦταν μὲ τελειότητα στρογγυλὴ, ὅ^{6/19}λαις ἢ κάθετῆς γραμαῖς, ἂν προαχθοῦν μέσα στὴν γῆ, ἤθελε συντρέξουν εἰς τὸ κέντρο τῆς. Ἡ βαρύτητα λοιπὸν εἶναι μιὰ δύναμις, ἢ ὁποῖα τείνει νὰ κάμῃ, νὰ πέσουν τὰ σώματα πρὸς τὸ κέντρον τῆς γῆς. Ἐτὶ σ' ὅποιον μέρος τῆς ἐπιφανείας τῆς σφαιρῆς μας, καὶ ἂν εὐρίσκεται κανεῖς, ἐκεῖνο ὁποῦ ὀνομάζομε κάτω, εἶναι ἐκεῖνο ὁποῦ σιμόνει στὸ κέντρο τῆς γῆς, ἔττι λοιπὸν τὰ λόγια ἄπάνω καὶ κάτω, εἶναι ἀναφορικὰ εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς βαρύτητος.

Ἐφαρμογὴ. Οἱ Ἀντίποδες δὲν εἶναι μὲ τὸ κεφάλι κάτου, παρὰ ἀναφερόμενοι σ' ἐμᾶς, καὶ ὄχι ἀναφερόμενοι στὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς· αὐτοὶ εὐρίσκονται εἰς τὴν διεύθυνσιν ἑποῦ τοὺς δίνει ἡ βαρύτητα, καὶ εἶναι ἡ ἴδια ἡ δικὴ μας, ἀναφερομένη στὸ κέντρο τῆς γῆς. Ἄδικα λοιπὸν ἕναν καιρὸ μερικοὶ Πατέρες τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἀναθεμάτισαν ὅσους ἐπίστευαν τὴν ὕπαρξιν τῶν ἀντιπόδων, ἐνῶ αὐτὴ εἶναι σύμφωνη μ' ἐκεῖνο ὁποῦ διηγοῦνται οἱ ταξιδιόταις, καὶ ὁποῦ μᾶς δείχνουν ἢ ἀπλούστεραις ἀρχαῖς τῆς ἐπιστήμης.

7/20

Προσθήκη εἰς τὸ 3^ο καὶ 4^ο Μάθημα.

Ἰδαμε, πῶς εἰς τὴν ἰσοταχῆ κίνησιν, τὸ διάστημα ὁποῦ διατρέχει ἕνα σῶμα, εἶναι ἀνάλογο τοῦ δαπανημένου καιροῦ. Γνωρίζομε λοιπὸν τὴν ταχύτητα τοῦ σώματος, μοιράζοντας τὸ διάστημα μὲ τὸν καιρὸ, ὁποῦ ἐδαπάνησε τὸ σῶμα γιὰ νὰ τὸ διατρέξῃ. Ἐτὶ ἂν ὀνομάσομε τὸ διάστημα Δ, τὸν καιρὸ Κ, καὶ τὴν ταχύτητα Τ, θὰ ἔχομε τὸν τύπον

$$T = \frac{\Delta}{K},$$

τοῦτος ὁ ἀπλούστατος τύπος εἶναι ἡ βᾶσις ὅλης τῆς μηχανικῆς.

Εἰς τὴν ἀνισοταχῆ ἀξανάομενη κίνησιν, τὸ διάστημα ὁποῦ διατρέχει τὸ σῶμα, εἶναι ἀνάλογο τοῦ τετραγώνου τοῦ καιροῦ, ὁποῦ ἐδαπάνησε· ἔττι γιὰ νὰ προσδιορίσομε ταῖς ιδέαις μας, ἂς ὑποθέσομεν, ὅτι πρὸς μιὰ μονάδα καιροῦ, 1'' (δεύτερον λεπτόν) λόγου χάρι, τὸ σῶμα ἐδιέτρεξεν ἕνα ποδᾶρι, εἰς 2'', θὰ διέτρεξε $2 \times 2 = 4$, εἰς 3'' = $3 \times 3 = 9$ ποδᾶρ. κτλ. ἔττι ἡ ταχύτητα τοῦ κινητοῦ (mobile) εἰς τὴν ἀρχὴν ἂς εἶναι 0, ἔπειτα ὅμως ἀπὸ 1'' ἂς εἶναι Γ, ἀπὸ 2'' θὰ εἶναι $\frac{\Gamma}{4}$, ἀπὸ 3'' θὰ εἶναι $\frac{\Gamma}{9}$ κτλ. ἢ ἔπειτα ἀπὸ Κ λεπτά, ἡ ταχύτητα τοῦ σώματος θὰ εἶναι ΓΚ'',

ή ταχύτητα λοιπόν αυξάνει με τον καιρόν, και εύρίσκουμεν, ότι ή με-
σαία ταχύτητα του κινητοῦ, είναι ανάμεσα στην άρχική και τελική,

$$\eta \text{ ή } T (\text{τάχυτ}) = \frac{\Gamma K}{2}$$

Για να εύρουμε τώρα το διάστημα όπου το κινητό έδιέτρεξε, φθάνει να πολυπλασιάσουμε την ταχύτητα με τον^{8/21} καιρό, και να μοι-
ράσουμε το όλον με 2 : λοιπόν $\Delta = \frac{\Gamma K}{2} = \frac{\Gamma K_2}{2}$, έτιζη $\Delta = \frac{\Gamma K^2}{2}$. Τοῦτοι οί δύο τύποι, είναι πολλά χρειαζόμενοι, τόσο στην φυσική, σαν και σταίς εφαρμογαίς, και θα τους αποδείξουμε και με την πείρα.

B (βλ. σ. 114)

Al Signor Dottore STAMO PLARNOS

Professore di Fisica Sperimentale nell'Università Jonica

Amico e Collega carissimo.

Ho letto il primo Saggio del tuo Compendio di lezioni Fisiche, e me n'è venuta nell'anima tanta contetezza, che non so dirtela. Oh! sia pure ringraziato il buon' Apollo, che finalmente si è ricordato anche di noi! ho esclamato più volte da me a me, come un pazzo! (E sii certo che questo bell'aggiunto mi sarà appiccato adosso da più d'uno). Ecco, dicea, ecco che fra' Greci dei nostri di è pur chi mostra sincerissima la brama di rischiarare le menti de'suoi concittadini col lume celeste delle Scienze! Ed infatti la lingua di che tu ti vali, è appunto quella che oggi è in Grecia strumento comune a manifestare i concetti della mente e gli affetti dell'animo: comune così, che in tutta Europa, quanto è lunga e larga, non trovi forse paese, dove dall'uno all'altro estremo uno stesso dialetto si stenda con tanta ampiezza. Nè voglio già ti sconforti dalla bella e magnanima presa il grachhiare degl'invidiosi, e di tutti quelli che dicono d'avere, ma col fatto non hanno carità nessuna verso la patria. L'Opera tua sarà lodata da tutti gli uomini di mente discreta: l'esempio tuo, nelle Materie Scientifiche, sarà seguito dai migliori; comme gia vedi essere da tempo avvenuto in Poesia per que'buoni ingegni di Cristopulo, di Villarà ed altri, e di quel vero Onore delle presenti Lettere Greche, Dionisio Salomòs. E lascia, lascia dire, che la tua lingua cioè la lingua dell'intero popolo di Grecia, non ha Grammatica.

È egli vero che codesto tuo continuo sgrammaticare mena a farsi capire da tutti, siccome lo sgrammaticare dello stile poetico di Dionisio a commuovere ogni persona gentile e generosa? Che di meglio puoi aspettarti dall'uso d'una lingua, dappoichè d'una ti dei pur servire? Se non che potrebbe aggiungersi (così sotto voce) che la tua lingua non ha Grammatica per chi la ignora, o la vorrebbe ignorara.

Pertanto io mi congratulo affettuosamente teco che il primo alzasti fra noi il segno della vera unione nelle lettere; mi congratulo con me medesimo, che sai quanto ami ogni maniera d'incremento alla Fama e al maggior bene della tua bella Patria; mi congratulo più ancora con questo nostro Accademico Istituto, in cui i Popoli della Jonia e della Grecia tutta hanno posto le speranze più lusinghere.

Addio Valoroso. Ama il tuo

Amico e Collega
GAETANO GRASSETTI

Τὰ κείμενα ἀναδημοσιεύονται ἐδῶ μὲ τὴν ὀρθογραφίαν καὶ τὴ στίξιν τους. Στὸ ἔντυπο τοῦ Πυλαρινοῦ διορθώθηκαν σιωπηρὰ μερικὰ τυπογραφικὰ ἀβλεπτήματα. Ὁ ἀριθμὸς μετὰ τὴν κάθετο πού συνοδεύει τὴ δική μας σελιδαρίθμηση αὐτοῦ τοῦ ἐντύπου δηλώνει τὴ σελίδα τοῦ πρωτοτύπου.

Σπύρος I. Ἀσδραχάς